

Jagoda Marković

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

O tragovima ladanja na šibenskom području

Prethodno priopćenje – *Preliminary communication*

predano 29. 11. 2001.

Sažetak

Ovom temom izlaganja na prošlogodišnjem znanstvenom skupu »Dani Cvita Fiskovića«, posvećenom »Ladanjskoj kulturi Hrvatske« (1. do 6. listopada 2001. godine, Orebići–Korčula–Dubrovnik) željelo se upozoriti na vrijedan segment kulturne baštine Šibenika koji je izmicao pomnijim analizama i valorizaciji struke.

Prostorne datosti i političke okolnosti ranosrednjovjekovlja bile su presudne u genezi Šibenika i njegova teritorija. Postupna afirmacija grada s projekcijom smišljene urbane politike nalazi svoju primjenu i na širem planu izvangradskog prostora koji je oduvijek značio vital-

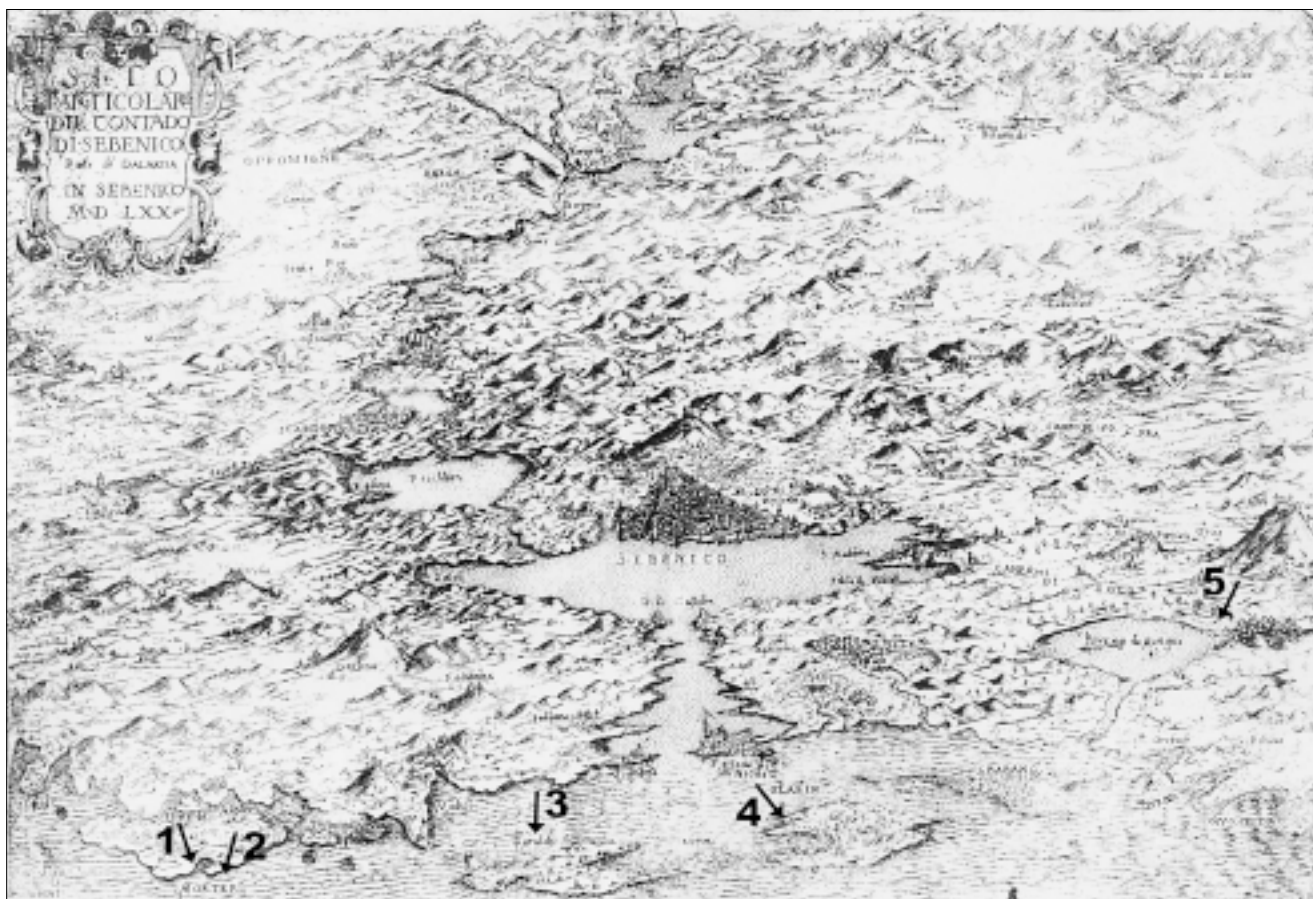
no izvorište privređivanja šibenske komune. Glavnina proizvodnih resursa ostvarivana je u neposrednom zaleđu, priobalju i na otocima, pa iako je njihov intenzitet ovisio o mijenama prirodnih i povijesnih okolnosti, obližnje solane, vinogradi, maslinici i druge mediteranske kulture donosili su gradu značajne prihode, čineći okosnicu života (i ladanja) na ovom području. Prsten šibenskih otoka pružao je sigurno utočište u doba neumitnih epidemija i ratova, a posebnosti krajolika nudile su mogućnost odabira idiličnih mjesta za povremena boravišta uglednih žitelja grada.

Fizička obilježja šibenskog prostora odredila su ključne pravce komunikacija i dispoziciju obradivih površina koje će se naći u fokusu posjedničkih interesa još u pretkomunalnom razdoblju. Glavnina izvangradskog teritorija u vlasništvu je crkve, općine i šibenskog plemstva (koje ga stječe nasljeđem ili kupoprodajom), ali su se postupnom regulacijom pravnih propisa i ostali žitelji šibenske komune koristili pravom zakupa na općinskom zemljištu.¹ Sustavno vođene notarske knjige bilježe sve pojedinosti u vezi s raspolaganjem nekretninama, pa tako i koncesionara pučana koji se najčešće navode pod općom odrednicom *civis Sibenici* ili *de Sibenico*.² Iz pisanih izvora proistječu, također, podaci o imovinskom stanju šibenskih obrtnika koji su primarnim djelatnostima stjecali kapital i u nekretninama. U tome prednjače najpoduzetniji lokalni i mletački majstori, među kojima i klesar Antonio Busato koji se navodi kao vlasnik brojnih imanja u Donjem Polju, Zatonu i Vodicama, dok se njegov sunarodnjak i strukovni kolega Lorenzo Pincino spominje kao legitimni korisnik prihoda s prestižnih plemićkih posjeda na otocima.³ U vremenu najintenzivnije graditeljske aktivnosti u gradu udio imetka u nekretninama bilježi i Juraj Dalmatinc. Dokumenti ga navode kao vlasnika vinograda i maslinika na biskupijskim zemljiština u Ivinju, mlinica uz rijeku Krku, te bogatog stočnog fonda u zaleđu i na otocima.⁴ Jurjeva poduzetnička aktivnost ishudit će profitom u okvirima uže društvene zajednice (kao suvlasnika dućana-ljekarne u gradu), te na širem planu razmjene dobara (kao brodovlasnika i pos-

rednika u trgovini suknom i solju). Dokumenti ne zaobilaze ni njegova zeta, slikara J. Čulinovića, vlasnika vinograda i maslinika u Vodicama, posjeda na Žirju i Prviću, te solana u nedalekom Zablaću.⁵

Oskudna materijalna svjedočanstva i dragocjena literarna predaja koja donosi pojedinosti povezane s topografskim i kulturološkim okolnostima ovoga prostora temeljno su uporište u faktografiji vrijednog segmenta šibenske baštine. Djelovanje lokalnih humanista Šižgorića, Vrančića, Divnića, Zavorovića i dr. potvrđuju kulturnu razinu šibenske sredine kao ravnopravne sudionice u globalnim sferama istočnojadranskih središta toga doba.

Nadahnut ljepotama rodnoga grada i njegove okolice, Juraj Šižgorić piše svoj znameniti traktat u stihovima (1487)⁶ s neprikrivenim subjektivnim nabojem koji odaje istinsko zaljubljenika u svoj zavičaj. Iz slikovitih opisa proistječu značajke šibenskog priobalja i otoka,⁷ a odabrani primjeri potkrijepljuju nastojanja za revalorizacijom ovih *toposa*. O Prviću Šižgorić piše: *...boravište šibenskih plemića, posebice u vrijeme kad u gradu hara kuga. Tu su pomno obrađeni vrtovi, vinogradi i maslinici, te zgrade koje je pri plovidbi užitak gledati*.⁸ Inspirativni opisi Zlarina, međutim, potvrđuju njegovu poznatu sintagmu *insula auri*; stoga ne čudi da je upravo taj otok odabrao za svoje povremeno boravište *»...utvrđeno kamenim brežuljcima kao kulama... bogato gajevima badema, vinograda i maslinika... često mi je taj otok*

SITO DIL CONTRADO DI SEBENICO, M. Kolunić Rota, 1570. (1 Pirovac, 2 Tisno, 3 Prvić, 4 Zlarin, 5 Jadrtovac)
 Sito dil contrado di Sebenico, M. Kolunić Rota, 1570 (1 – Pirovac, 2 – Tisno, 3 – Prvić, 4 – Zlarin, 5 – Jadrtovac)

pružao utočište za vrijeme bolesti. Nakon službe Božje tu sam se među gorskim stijenama i u sjeni stabala odavao veoma ugodnom pjesnikovanju.⁹

Šizgoričevim opisima donekle su podudarne impresije njegova suvremenika i sumišljenika u promicanju humanističkih načela, Paladija Fuska koji je za boravka u ovom kraju zabilježio:¹⁰ »... Prvić je otok s brojnim ljetnikovcima koje su podigli Šibenčani, da bi onamo često odlazili da odmoreduh. Čitav je otok zasađen lozom, maslinama i drugim voćkama. Ništa ne može biti ugodnije ljubiteljima ladanja.«¹¹ Zlarin ga, naprotiv, ostavlja ravnodušnim unatoč ushićenjima njegova istomišljenika; Fusko, naime, smatra da je »otok pust, s vrlo malo žitelja i kućama više nalik kolibama nego ljetnikovcima.«¹²

Na hodočasničkim putovanjima od Venecije do Palestine (1483/1484) dominikanac švicarskog podrijetla Feliks Fabri (Schmid) pomno je zapisivao svoja zapažanja o Dalmaciji.¹³ I njegova putopisna ostavština ilustrira topografsku sliku šibenskog otočja viđenu optikom putnika u čijem će se fokusu ponovno naći Prvić, o kojem piše: »...Strana brda na kojoj stajah gleda prema Šibeniku, bijaše plodna, puna vinogra-

Granice šibenskog kotara u 13. i 14. st. (J. Kolanović, *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb, 1995)
 Borders of the County of Šibenik in the 13th and 14th centuries

Prvić, ljetnikovac Fausta Vrančića
Prvić, Faust Vrančić's villa

Zlarin
Zlarin

Prvić, ljetnikovac Fausta Vrančića
Prvić, Faust Vrančić's villa

Zlarin, prilaz na privatni posjed
Zlarin, access to a private property

Prvić, ljetnikovac Fausta Vrančića
Prvić, Faust Vrančić's villa

Plemićki grbovi, 17. st.
Aristocratic coat-of-arms, 17th century

da i vrtova u kojima su zidane kuće kao kule i kapele, pretpostavljam da u njima ljudi stanuju; sidoh dakle po onim vrtovima i naidoh na jednu, ali ni u njoj ne nadoh nikoga, no primjetih da u njoj ljudi ipak žive, potom udoh i u drugu, ali sve prostorije bijahu prazne, kao i u susjednim kućama; naime, plemeniti i bogati Šibenčani preko ljeta se preseljavaju s obiteljima na taj otočić, pa zbog svježine zraka i ugodnosti mjesta stanuju u tim kućama sve do berbe plodova.«¹⁴

Zabilježene »artefakte« potvrđuje samo jedan cjelovito sačuvani ladanjski sklop na Prviću koji je pripadao Faustu Vrančiću, znamenitom izumitelj i polihistoriku europskih razmjera s kraja 16. stoljeća.¹⁵ Gospodarsko-ladanjsko zdanje (u kojem i danas povremeno borave njegovi daleki potomci) smješteno je na sjeverozapadnom hrptu otoka (*Prvić Šepurine*), odakle se pruža iznimna vizura prema šibenskom akvatoriju. Građevinski sklop predstavlja paradigmu tradicijskih obrazaca otočnih kuća prilagođenih ladanjskom boravištu.

Rezidencijalni i gospodarski sadržaji nalagali su prostornu dispoziciju s naglašenom horizontalnom artikulacijom povezanah volumena, pa iako je riječ o skromnom zdanju, ono odiše ujednačenim ritmom odnjerene cjeline s iznimnim dostojanstvom i funkcionalnošću koja korespondira s pristupnim vrtom, poljem i prirodnim krajolikom.

Svoja zapažanja o Zlarinu, posve suprotna tumačenjima P. Fuska, donosi i Krsto Stošić, nezaobilazni šibenski istraživač prve polovine 20. stoljeća. Dakako da će različita očista i stoljetni vremenski odmaci rezultirati tako oprečnim prosudbama. Stošić, naime, smatra da su: »...zlarinske kuće lijepo zidane, najčešće na dva kata s pergolama, terasama i zdencima, cvijećem i zelenilom u vrtu ili perivoju, pa se čine više gospodskim nego seljačkim...«¹⁶ Na dovratniku napuštene kuće, koju Stošić inenuje posljednjim vlasnicima (pok. I. i T. Vukov) uočava »zagonetan natpis«, koji ga navodi na pretpostavku da su tu »negda bili gospodski dvori«, a pot-

Ostaci Šizgorićeva ljetnikovca na Žirju (foto: Z. Šilhard-Kadrnka)

Ruins of Šizgorić villa on Žirje

Tisno, Vila Meštrov
Tisno, Villa Meštrov

Ostaci Šizgorićeva ljetnikovca na Žirju (foto: Z. Šilhard-Kadrnka)

Ruins of Šizgorić villa on Žirje

Tisno, Vila Mazzura
Tisno, Villa Mazzura

Pogled na Tisno

View of Tisno

Tisno, Vila Mazzura
Tisno, Villa Mazzura

krijepljuje »ostacima gospodarskih zgrada i ogradnog zida prostranog dvorišta, tragovima još vidljivog motiva u formi mitre s inicijalima I. T. M«,¹⁷ te »monogramom (IHS) i godinom 1655.« na dovratniku glavnog ulaza u zdanje.¹⁸ Ovim Stošićevim zapažanjima pridružuje se i drugi srodan primjer, na suprotnoj strani zlarinskog zaljeva, s reprezentativnim pristupom ladanjsko-gospodarskom sklopu obilježenom heraldičkim simbolima vlasnika (tri plemićka grba) nad monumentalnim pročeljem prilaza u posjed. Narodna predaja ga proglašava *dvorima* plemićke obitelji Kosirić iz koje potječe

i znameniti Teodozije Josip Kosirić, posljednji korčulanski biskup (1787).¹⁹

Oskudna svjedočanstva ladanjske tradicije na ovom otoku²⁰ nalazimo i u uvali *Bučina* na sjeverozapadnom rtu (*Ostrica*) sučelice kopnu.²¹ Kako bilježi lokalna povjesnica, zdanje je često mijenjalo svoje vlasnike. Na kruni bunara uklesana je godina 1435. (?), a na balustradi ograde 1598.g., dok pisana vrela bilježe vlasničke mijene: plemićka obitelj Dominis (dospeljena s Raba) navodi se kao idejni začetnik ovog reprezentativnog zdanja s jasno definiranim gospodarsko-ladanjskim

Tisno, Vila Mazzura
Tisno, Villa Mazzura

Zlarin, Vila Ester (Makale)
Zlarin, Villa Ester (Makale)

Zlarin, Vila Ester (Makale)
Zlarin, Villa Ester (Makale)

sklopom i vlastitom kapelicom. Kasnije će vlasništvo preuzeti imućna zlarinska obitelj Makale, potom lokalni poduzetnik Fontana, koncesionar zablackih solana, sve dok pritisnut dugovima i hipotekom ne bude prinuđen ustupiti ga šibenskom odvjetniku Zulianiju,²² čijim se imenom i danas »kiti« unatoč konačnoj i svjesnoj negaciji kojoj je izvrnut u nemaru i rasulu.

Srodnim primjerima ladanja obilježen je i najudaljeniji otok šibenskog akvatorija. Literarna predaja bilježi ljetne rezidencije plemićkih obitelji na Žirju, gdje će i Šižgorić povremeno boraviti i nadahnuto pisati: »... tu je i naš otok Žirje... koji čuva ostatke antičkog grada... pruža sigurnost brodovlju u svojim zaštićenim lukama... obiluje ribom, izvrsnim vinom i šumom divlje omorike«.²³

Tragom arhivskih dokumenata i vlastitih izučavanja K. Stošić upućuje na korelat toponima Jadrtovac (u Morinjskom zaljevu) s plemićkom obitelji Andreis (*Morigine sive Castel Andreis*).²⁴ Štoviše, i Federigo Antonio Galvani u svom djelu *Il Re d'Armi di Sebenico* (Venecija, 1884), posvećenom šibenskoj heraldičkoj baštini i povijesti gradskog plemstva,

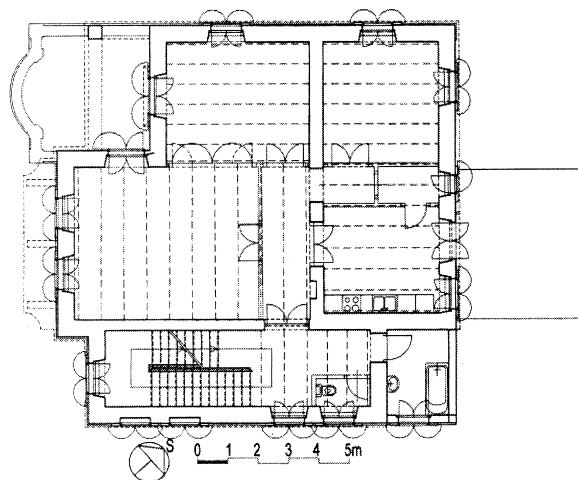
navodi ovu trogirsku obitelj (doseljenu u Šibenik 1474) koja povremeno boravi u svom »... utvrđenom kaštelu s dvjema obrambenim kulama, smještenim u neposrednoj blizini mora, u uvali Zaton kod Jadrtoveca« (1528).²⁵ Šibenska povjesnica spominje ih također (1610) kao iznimno poduzetne posjednike u Gornjem i Donjem polju, Morinjskom zaljevu (*Zamurvi*), Grebaštici, Dubravi i na Žirju.²⁶

Lokalne kronike bilježe, također, posjede i kuće plemićke obitelji Draganić u utvrđenom Pirovcu (*Zlosela*) potkraj 16. stoljeća, čije zdanje će kasnije preuzeti i njihov daleki potomak Jeronim Draganić-Vrančić sredinom 18. st., kada se iz obiteljskog kaštela dopisuje sa Cesarottijem, Fortisom, Dandolom i drugim znamenitim suvremenicima.²⁷

Šibenska povjesnica donosi podatke (iz 17. st.) o posjedima i kućama imućnih doseljenika (Antunovića, Frkića, Damina, Kaleba, Macura i drugih) u nedaleko Tisno (*Stretto*) na sjeveroistočnoj strani otoka Murtera. Izniman broj talijanskih obitelji na ovom otoku tumači se inicijativom biskupa Arriгонija koji im je povjeravao upravu i nadzor nad biskupskim posjedima i prihodima.²⁸ Upravo će njima i pripasti

Zlarin, Vila Ester (Makale)
Zlarin, Villa Ester (Makale)

Tlocrt prizemlja (snimio: O. Roca)
Ground floor layout

najljepše lokacije uz more, a kuće Alboghetija, Banchettija i Gelpija o tome i danas svjedoče.

Urbane preobrazbe svojstvene epohi 19. st. naći će i ovdje doličnu primjenu. Reorganizacijom lokalne uprave, koju inauguriraju Francuzi 1808. god., Tisno će postati središtem regije.²⁹ Zacrtnim smjernicama novog ustrojstva vlasti nastupila je značajna revizija urbanih sadržaja, pa 1872. god. Tisno ima *Sud*, *Poštanski ured* (1874), *Mušku* (1889) i *Žensku školu* (1890), *tvornicu svijeća* (braće Mazzura, od 1824. god.) itd., čime zadobiva novo pročelje iznimne vrijednosne kakvoće, primjerene otoku koji je i fizički najbliži kopnu.³⁰ U urbanoj slici Tisnog nedvojbeno prednjače i danas: *Vila Meštrov* iz 1885. godine na kopnenoj strani Murterskog kanala s raskošnim perivojem i visokim pristupnim stubištem do ulaza u zdanje na prvom katu; i nedaleko od nje *Dvori obitelji Mazzura*, s početka 20. stoljeća. Reprezentativno zdanje urbane vile s reduciranim vokabularom, rastvorenim volumenom i naglašenim vertikalama iznimno skladnog pročelja orijentiranog prema moru, na osamljenoj lokaciji šumovitog rta s vlastitom lučicom, svjedoči o vrsnom projektantu i rafiniranom ukusu naručitelja.

U razdoblju značajnih iskoraka iz povijesnih prostornih okvira u područja nove urbanizacije vrijednosno se mijenja i slika Zlarina.³¹ Glasovita sopranistica Ester Mazzoleni³² oda-

bire upravo taj šibenski otok za svoju ljetnu rezidenciju. Raskošna vila smještena na idealnoj poziciji najizbočenijeg zlarinskog rta (*Vela Oštrica*) u osami i dosluhu s morem, građena je 1912. god. u mješavini stilova (historizizma i secesije) koji deriviraju iz romantizma i idealizirane slike vlastitog svijeta, sukladno društvenom značaju i moći investitorice. Reprezentativno zdanje, zaklonjeno od pogleda znatizeljnika gustom mediteranskom vegetacijom i pomno odabranim egzotičnim biljem prostranog perivoja, ograđeno je dekorativno oblikovanom željeznom ogradom koja seže sve do mora. Rastvoren volumen s naglašenim vertikalama osebujno oblikovanih prozora, vrata, balkona i terasa s kojih se pružaju različite vizure prema pučini, otocima ili kopnu, jedan je od najljepših primjera arhitekture toga doba na ovim prostorima. Kasnije će vilu kupiti zlarinski iseljenik Makale, a danas ona dijeli sudbinu srodnih zdanja koja su se našla u fokusu interesa privatnih investitora s ambicijama ostvarivanja vlastitog profita (i užitka).³³

Ovim prilogom želi se ukazati na još jedan vrijedan segment šibenske baštine koji je iznicao interesima struke, a nedvojbeno zaslužuje ponniju analizu i valorizaciju. Što cjelovitijim sagledavanjem i respektiranjem ukupnih vrijednosti nacionalne kulture bliže smo načelima za koje su se tako predano zalagali naši korifeji struke.

Bilješke

- 1
O tome iscrpno piše: **D. Zelić**, *Gradski statut kao izvor za povijest urbanog razvoja Šibenika*, »Radovi IPU«, br. 19 (1995), str. 42.
- 2
PAZd, KV [Karatus Vitale, 1451–1470] 16/I–V (Inventari) 156v–157; prema: **J. Kolanović**, *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb, 1995, str. 92.
- 3
PAZd IB [Ilija Banjvarić, 1457–1467] 17/I–II, 133r–v; prema; n. dj., str. 99.
- 4
PAZd AC [Antun Campolongo, 1440–1483] 11/I–VII, 35r–v; 19r–v; HAZU IV b 42, 1458, 56r. Dokumente iz šibenskih notarskih spisa koji se referiraju na djelovanje Jurja Dalmatinca transkribirao je F. Dujmović čije prijepise čuvaju Županijski muzej u Šibeniku i Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu.
- 5
Usp. **P. Kolendić**, *Slikar J. Čulinović u Šibeniku (Dokumenti o Jurju Čulinoviću u Šibeniku)*, »Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku«, XLIII, Sarajevo, 1920, str. 130–189.
- 6
Šizgoričevo djelo *De situ Illyriae et civitate Sibenici* iz 1487. godine ostalo je u rukopisu, a kritičko izdanje s prijevodom objavio je V. Gortan [*Juraj Šizgorić Šibenčanin, O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku*, Šibenik, 1981].
- 7
Oko 275 otoka, školja i nadmorskih grebena nalazi se u šibenskom akvatoriju koji seže od rta *Ploče* (kod Rogoznice) do *Velike Proverse*, prolaza između otoka Kornata i Katine u zadarskom akvatoriju.
- 8
J. Šizgorić, n. dj., str. 41–43.
- 9
N. dj., str. 43.
- 10
Paladije Fusko (1450–1520) jedan je od istaknutih humanista-pedagoga koji su tijekom 15. i 16. st. u Dalmaciji djelovali na promicanju humanističkih edukativnih načela (*studia humanitatis*). Svoje dojmove o šibenskom akvatoriju zabilježene u *Opisu obale ilirika (de situ orae illyrici)* stekao je za boravka u Šibeniku (1475–1480).
- 11
...*plurimas villas habet a Siccensibus aedificatas, quo secedere crebro solent, relaxandi animi gratia. Tota naque insula vitibus, oleisque, etaliis pomiferis arboribus consita est: nec quicquam amenius esse potest rusticari volentibus*; Kritički osvrt i prijevod djela: *de situ orae illyrici PALLADII FUSCI [notae ad palladium fuscum de situ orae illyrici IOANNIS LUCII]*, donose **B. Kuntić-Makvić** i **M. Kurelac** u seriji: *Biblioteka Latina et Greca*, knj. XIX, Zagreb, 1990, str. 110.
- 12
At Slarium cuius abitus Sexaginta stadia colligit, tuguria habet potius, quam villas: nec nisi a paucis habitatur; n. dj., str. 110.
- 13
Usp. **S. Krasić**, *Opis hrvatske jadranske obale u putopisima švicarskog dominikanca Feliksa Fabrija (Schmida) iz 1480. i 1483/84. godine*, »Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU«, sv. XXXIX, Zagreb–Dubrovnik, 2001, str. 133–216.
- 14
... *Mons autem, in quo stabam, ab ea parte, quam Sibenicum respicit, erat folus fertilis, vineis plenus et hortis, in quibus stabant domus muratae, quasi castella et capellae, et suspicabar esse in eis homi-*
- num habitationem; descendi ergo per hortos illos, et ad unam domum accessi, sed neminem ibi reperi, in ea vidi tamen ibi habitasse homines. Ad aliam accessi et omnibus officinis lustratis vacuum reperi, sic etiam de aliis domibus erat; nam nobiles et divites de Sibenico aestivo tempore cum familia transmigrant in insillam illam, et propter recentiam aeris et loci amoenitatem in eis domibus habitant usque post fructuum collectionem...* [Fratris Felicis Fabri, *Evagatorium in Terræ Sanctæ, Arabiae et Egypti*, Edd. Cunradus Dietericus Hassler, Vol. I, Stuttgartiae, 1843, str. 366]. Posebnu zahvalnost dugujem kolegi **Niksi Petriću** na kolegijalnoj pomoći i dragocjenom presliku ovog vrijednog izdanja.
- 15
Faust Vrančić (1551–1617) pripadao je krugu poznatih i priznatih znanstvenika svoga doba okupljenih oko praškog carskog dvora. Nakon ženine smrti (s kojom je imao kćer Albarosu) vraća se u Ugarsku, zareduje i postaje čanadskim biskupom (1594). Našavši se u nemilosti dvora, gubi status biskupa i odlazi u Veneciju, gdje pristupa bratovštini sv. Pavla (1609) i posvećuje znanosti. (Usp. **V. Muljević**, *Faust Vrančić prvi hrvatski izumitelj*, Zagreb, 1998, str. 5–7; **K. Stošić**, *Galerija uglednih Šibenčana*, Šibenik, 1936, str. 96). Uz najznačajnija djela *Machinae novae* i *Dictionarium* objelodanjena u nekoliko izdanja, napisao je *Historia Dalmatiae* i *De Slavinis seu Sarmatis in Dalmatia* koja se nisu sačuvala (prema nekim tvrdnjama rukopis *Historija Dalmacije* položen je zajedno s njim u grobnicu u crkvi sv. Marije u Prvić Luci). **K. Stošić**, *Grobnica Fausta Vrančića*, »Narodna straža«, VI, 1926, str. 37.
- 16
K. Stošić, *Sela šibenskog kotara*, Šibenik, 1841, str. 171.
- 17
Stošić pretpostavlja da se inicijali I. T. M. odnose na Mrnavića (*Ifvana T[omka] Mrnavića*). Usp. n. dj., str. 172.
- 18
N. dj., str. 171.
- 19
T. J. Kosirića je zadesila iznenadna smrt u Trogiru, gdje je sahranjen u kapeli Orsini (1802). Usp. **K. Stošić**, n. dj., str. 172.
- 20
Šizgoričeva sintagma »insula auri« privukla je i mnoge druge uglednike Šibenika. Na istaknutoj koti otoka (*Klapavica*) našao je utočište na svom posjedu i Antun Contarini, kastelan Velike kule (*Torette*) u šibenskom kanalu Sv. Ante. Tu su povremeno boravili i članovi obitelji Divnić, Casinelli, De Negris, Semonić, Andreis, De Galo, Protti i dr. Usp. **K. Stošić**, n. dj., str. 174.
- 21
Zlarin je udaljen od kopna cca. 2 km zračne linije.
- 22
Usp. **K. Stošić**, n. dj., str. 172.
- 23
Usp. **J. Šizgorić**, n. dj., str. 76.
- 24
Usp. **K. Stošić**, n. dj., str. 61.
- 25
Usp. **F. A. Galvani**, *Il Re d'Armi di Sebenico. Con illustrazioni storiche, voll. I–II*, Venezia, 1884, str. 136.
- 26
Notarski spisi ih bilježe kao vlasnike sedam kuća u gradu, te izdašnih vrtova u Varošu i Crnici. Prema: **K. Stošić**, n. dj., str. 62.
- 27
V. Miagostovich, *Per un diario sebenicese. Il nuovo cronista di Sebenico*, I (1893), str. 41–53; II (1894), str. 53–64, 107–115; III (1895), str. 47–55; IV (1896), str. 77–88; V–VI (1897–1898), str. 174–180.

28

Od doseljenih obitelji, pretežito iz Brescie i Bergama, u 17. st. navode se: Spingaroli, D'Arcoli, Arrigoni, De Jovis, Loredano, Grippenio, Bartulazzi, Coletti, Maloni, Catallani, Conradi, Rossi, Salomiani, Cestri, Galbiani, Morandi, Bolognino, Pisani, Cavalletti, Turioni, Apoloni, Brusegani, Bertoni; te od 18. st.: Sarandi, Albinani, Locatelli, Raimondi, Olivari, Alborghetti, Banchetti, Gelpi, Manzoni i drugi; prema: **K. Stošić**, n. dj., str. 201–202.

29

Administrativno mu pripadaju Jezera, Betina, Murter, Pirovac i Tribunj.

30

Od 1832. god. u funkciji je pomični most koji otok veže s kopnom.

31

Godine 1843. Zlarin prestaje biti feudalni posjed Šibenske biskupije. Prijelomno razdoblje s kraja 19. i početka 20. st. znači prekretnicu u

razvoju otoka (»zlatno doba« jedrenjaka, konjunktura vina, ribarstvo, spužvarstvo, koraljarstvo). Usp. **B. Stulli**, *Povijest i tradicija otoka Zlarina*, Zagreb, 1982, str. 11–202.

32

Poznata sopranistica u europskim razmjerima (Šibenik, 1883 – Palermo, 1982) nastupala je na svim velikim pozornicama diljem Europe, ponajviše u milanskoj Scali pod dirigentskom palicom Artura Toscaninija, a u rodnom Šibeniku često je pjevala u duetu sa svojim bratom Enricom. Upravo je njihov otac (Paolo Mazzoleni) bio inicijatorom i jednim od vodećih investitora u izgradnji šibenskog kazališta (1870).

33

Tijekom vremena mijenjala je namjene, od stambene i ugostiteljske do vojne (u Drugom svjetskom ratu poslužila je talijanskom i njemačkom vojnom zapovjedništvu, a 2000. godine dobila je novog vlasnika, Amerikanca zlarinskog podrijetla (A. Maglica); prema: **I. Šprljan**, *Villa Ester na Zlarinu. Rafinirana ladanjska arhitektura*, »Vijenac«, IX, br. 204–205, 27. prosinca 2001, str. 18.

Summary

Jagoda Marković

On Traces of Country Living in the Šibenik Region

The naturally given conditions of the Šibenik region were crucial for the development of country and farming complexes in the area. The gradual urban development according to city-planning policy within the physical framework of the settlement was also applied on the wider suburban area, which has always represented a vital source of income, as well as the central point of life (and country living) in this area. The range of islands in the waters around Šibenik not only presented a safe hiding-place at times of epidemics and wars, but also offered a choice of idyllic places for occasional sojourns by the prominent townspeople.

The renowned Šibenik humanist, Juraj Šizgorić, chose Zlarin and Žirje for his country residences. The inventor Faust Vran-

čić, a person of great learning, often visited his villa on the island of Prvić. Zlarin was the country residence of the Kosić and Dominis aristocratic families, the local entrepreneurs, Makale and Fontana families, the Šibenik lawyer Zuliani and the famous European soprano Ester Mazzoleni. A local chronicle tells of the aristocratic family Andreis in their fortified castle situated in a key position of the Zaton bay near Jadrtovac, and of the Draganić-Vrančić aristocrats in Pirovac (Zlosela). Tisno on the island of Murter gave shelter to the Alborghetti, Banchetti and Gelpi families, while the Meštrović and Mazzura villa (from the 19th and 20th century) speak of the exceptional importance and taste of its investors.